

доцільністю пропонованих перетворень для суспільства та політичної системи в цілому.

Отже, інституціональне середовище функціонування політичної еліти відображає сукупність правил взаємодії, що визнаються легітимними всіма суб'єктами в рамках певної політичної системи. Їх наявність дозволяє формувати певні алгоритми діяльності еліти. Водночас процеси конкуренції створюють потенціал для інституалізації нових політичних практик, тобто технологій діяльності доцільних для конкретної ситуації. Конкретизація правил взаємодії та практик дозволяє визначати алгоритми діяльності еліти в політичних процесах (в тому числі модернізаційних), оптимізуючи їх, за потреби, новими політичними технологіями.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Граждане и политические практики в современной России: воспроизводство и трансформация институционального порядка / [ред. колл.: С. Патрушев (отв. ред.), С. Айвазова, П. Панов]. – М.: РАН; РОССПЭН, 2011. – 318 с.
2. Зеленько Г. Коаліція чи пактування: моделі взаємодії політичних еліт на постсоціалістичному просторі / Г. Зеленько // Еліти і цивілізаційні процеси формування націй. – К: ТОВ УВПК «ЕксОб», 2006. – Т. 2. – С. 253-265.
3. Пушкарёва Г. Политический менеджмент / Г. Пушкарёва [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://uchebnik-online.com/133/1209.html>
4. Lindenberg S. Social Rationality as a Unified Model of Man (Including Bounded Rationality) / S. Lindenberg // Journal of Management and Governance. – 2001. – Vol. 5. – P. 239-251.

УДК 316.422

**Довбня О.М.**

Харківський національний аграрний  
університет імені В.В. Докучаєва

## ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ФАКТОР ОПТИМАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ

*Розглядається роль громадянського суспільства у процесі становлення й удосконалення української державності. Досліджується зв'язок громадянського суспільства та політичної нації. Окреслюються шляхи поєднання зарубіжного досвіду розбудови держави та специфічних умов України у процесі глобалізації та євроінтеграції.*

*Показано роль місцевого самоврядування у врахуванні й реалізації етнічних і локальних особливостей різних регіонів унітарної держави. Підкреслюється роль неформальних інститутів громадянського суспільства у розв'язанні конфліктних ситуацій.*

**Ключові слова:** державність, громадянське суспільство, політична нація, етнос.

**Довбня Е.Н.**

## ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО КАК ФАКТОР ОПТИМАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УСТРОЙСТВА УКРАИНЫ

*Рассматривается роль гражданского общества в процессе становления и совершенствования украинской государственности. Исследуется связь гражданского общества и политической нации. Очерчиваются пути сочетания зарубежного опыта государственного строительства и специфических условий Украины в процессе глобализации и евроинтеграции. Показана роль местного самоуправления в учете и реализации этнических и локальных особенностей различных регионов унитарного государства. Подчеркивается роль неформальных институтов гражданского общества в разрешении конфликтных ситуаций.*

**Ключевые слова:** государственность, гражданское общество, политическая нация, местное самоуправление.

Dovbnya O.

### CIVIL SOCIETY AS A FACTOR OF THE OPTIMAL FORM OF GOVERNMENT IN UKRAINE

*The role of civil society in the process of formation and improvement of Ukrainian statehood is considered. The relationship of civil society and political nation is investigated. During the study of the problem are referred the ways to combine foreign experience of state building and the specific conditions of Ukraine in the process of globalization and European integration. It is shown the role of local government in the implementation of ethnic and local interests of the population of different regions of the unitary state. The role of informal institutions of a civil society in solving conflict situations is stressed.*

**Keywords:** state system, civil society, political nation, local self-government.

Двадцятип'ятиріччя України як незалежного утворення не дало абсолютної ясності щодо задекларованого у Конституції її статусу та підвалин існування. У ряді публікацій залунали питання: «Чи відбулася Україна як держава з усіма відповідними їй атрибутами?», «Чи не є вона лише територією, де місцева влада контролюється не населенням, а її діяльність і прийняття рішень залежать переважно від корисливих інтересів олігархів?». Це хвилювало не лише науковців, журналістів, не байдужих до соціально-політичних подій і перетворень пересічних громадян України, а й зацікавлені у долі української держави закордонні інституції. Наприкінці 2016 р. Європейська рахункова палата піддала критиці уряд України за корупцію, зайві витрати, олігархізацію та низькі темпи реформ. Тому і сьогодні, як і чверть століття тому, актуально лишається проблема становлення громадянського суспільства як головного чинника підтримання функціонування держави у демократичному режимі. Громадянське суспільство – це універсальний самодостатній та самовідтворюваний спосіб організації соціальних зв'язків та соціальної взаємодії, що забезпечує задоволення всіх основних потреб людей.

Розгляд зазначеної проблеми важливо здійснювати, спираючись на ідеї та положення, які містяться у роботах А. Арато, Ю. Хабермаса, Р. Даля, Е. Геллнера, Т. Карозерса, Д. Кіна, Д. Макліна, Р. Дарендорфа, Д. Когена, Д. Ролза, Ч. Тейлора, Д. Хелда, Е. Шацького та ін. Важливо також враховувати світовий досвід розвитку локальної демократії, досліджуючи процеси розбудови громадянського суспільства в Україні. При цьому слід зважати на положення Р. Даля про те, що «теорія має справу з тими процесами, шляхом яких громадяни контролюють своїх лідерів» [1, с.8] та думку Й. Шумпетера про необхідність контролю над бюрокра-

тією як передумови демократії [2, с.385]. Але при цьому слід враховувати специфіку як народу і лідерів, так і бюрократії в цих країнах, адже сліпе копіювання чужого, навіть вдалого, досвіду не може забезпечити успішність його застосування. Успіх досягається лише тоді, коли демократія «спирається на національну традицію, є органічною у своїх формах і методах дій національній культурі» [3, с.153].

Процеси розбудови української державності здійснювалися у досить своєрідних умовах. На початку 1990-х років спостерігалась галаслива пропаганда унікальних можливостей і надзвичайних досягнень України. Звісно, для цього були всі підстави. Радянська Україна з її розвинутою соціалістичною індустрією, досягненнями сільського господарства, науки, самобутньою та різноманітною культурою входила у десятку найбільш розвинених країн Європи і була авторитетним членом ООН.

Ще одним сприятливим економічним чинником становлення молоді держави був значний науково-технічний потенціал, вигідне геополітичне становище, зручні для сільськогосподарського виробництва ґрунтово-кліматичні умови, високий рівень освіти населення. Україна володіла третім у світі ракетно-ядерним потенціалом і кваліфікованими військово-інженерними кадрами. У республіці працювали ОКБ-586 «Південне», ОКБ-692 «Хартрон», яке і сьогодні спільно з НТУ «ХПІ» виконує роботи з математичного забезпечення систем управління космічними літальними апаратами.

Утім, були й негативні моменти, а саме: неефективна для суверенного розвитку структура народного виробництва з високою питомою вагою виробництва засобів виробництва порівняно з виробництвом товарів народного споживання, значна частка добувної й металургійної промисловості, надмірна енергозалежність і орієнтація на ринки

одного центру; виснаження імперською системою народного господарства промислового потенціалу України; складна екологічна ситуація у Чорнобильській зоні, містах Донецького басейну та Придніпров'я; комплекс національної меншовартості. Саме останнім можна пояснити підпис українськими державними керівниками Будапештського меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Через двадцять років гарантії США, Росії та Великої Британії звелися нанівець. Цей самий комплекс змусив міцно «сісти на голку» МВФ. І це саме виявилось у переживанні за результати виборів у США у листопаді 2016 р. Це свідчення того, що Україні ще далеко до справжньої незалежності.

У політичному сенсі нелегким був процес переходу від тоталітарної держави з номенклатурно-соціалістичними устоями до демократії. У стратифікації радянського суспільства, пронизаного адміністративним і політичним контролем, ключову роль відігравала, як зауважував М. Восленський, етакратична система [4, с. 144]. Місце соціальних груп у партійно-державній ієрархії зумовлювали обсяг розподільчих прав, рівень прийняття рішень і масштаби можливостей у всіх сферах. Стабільність політичної системи забезпечувалась стійкістю саме владної еліти (номенклатури), ключові позиції в якій займала політична та воєнна еліти, а підлегле становище – господарська та культурна.

Для етакратичного суспільства характерним було злиття влади й власності; переважання державної власності; державно-монополістичний спосіб виробництва; домінування централізованого розподілу; милітаризована економіка, станова стратифікація ієрархічного типу, в якій позиції індивідів і соціальних груп визначалися їхнім місцем у структурі державної влади, що поширювалась на більшість матеріальних, трудових, інформаційних ресурсів; соціальна мобільність у формі організованої партапаратом селекції найбільш слухняних і відданих людей. Маси не були здатні до активної діяльності та не були готові до свободи. У пісні відомого в 1970-1980-ті роки радянського барда В. Висоцького були такі слова: «Мені сьогодні дали свободу, але що з нею буду робити я?». Зміни під час перебудови та трансформації на початку української незалежності відбувалися з ініціативи «зверху» і переважно зусиллями тієї самої номенклатури. Провідні позиції зайняли три

групи населення: криміналітет, номенклатура та «різничинці» (представники різних груп активного населення, приміром, інженери, викладачі). Вже період правління першого президента України Л. Кравчука ознаменувався первинним накопиченням капіталу майбутніми олігархами та появою в країні приватних підприємців (з них понад 70% були вихідцями з номенклатури). У 1994 р. відбулося «закриття» вищого класу. Він приймає закони, створює партії, клуби та привілейовані школи «під себе». Загалом цей клас уже сформований, а вся суспільна власність поділена між угрупованнями та кланами. Під час президентства Л. Кучми українські олігархи зміцніли, а «пересічний» українець був усунений від процесу соціальних змін у країні. У останнього переважав стан різко зниженої соціально-політичної життєдіяльності – свого роду «громадянської сплячки» з демонстрацією відсутності будь-яких вітальних сил [5, с.25]. Саме пасивність населення, передача всіх прав на творення державності олігархам зіграла негативну роль у визначенні форм державного устрою й правління. Неактивна, позбавлена можливостей впливати на ситуацію в країні людина, не могла бути патріотом і громадянином.

Із проголошенням незалежності Україна прагнула створити законодавчу базу, яка б у повному обсязі відповідала національним інтересам українського народу, захисту та розвитку етнічних меншин. Номінально цей процес мав здійснюватися двома шляхами: держава здійснює політику відновлення та розвитку прав і свобод української нації і водночас створює правову базу для захисту прав та свобод і розвитку інших національних меншин.

Але спочатку неправильне розуміння керівництвом країни, вихованим у номенклатурній традиції, головних засад розбудови поліетнічної держави, а пізніше прихід у велику політику радикально налаштованих українських націоналістів призвели до перекосів у її законотворчій діяльності, що виявилось у законах і постановах, що віддають перевагу титульній нації, а потім до нагнітання соціальної напруги, підґрунтям якої стала «етнічна чистота», питання про «кращість» чи то «східняків», чи то «западців» тощо. Зрозуміло, що це не сприяло стабільності суспільства та загальнонаціональній єдності, всупереч гаслам «єдина країна». Націоналістична істерія в українському політикумі та соціумі розгорталася на фоні намагання політиків сусідньої Росії

закласти у суспільну свідомість росіян велич своєї держави, місію провідника-спасителя та культивування виключності. Як результат понад половину росіян (57 %) вважають, що росіяни – великий народ, який відіграє особливу роль у світовій історії. 76 % опитаних під час соціологічного дослідження, проведеного «Левада-центром» восени 2016 р., вважають Росію великою державою, відповідальною за долю оточуючих її народів, у чому й вбачають її місію. Це опитування показало також зменшення кількості прихильників популярного на початку 1990-х гасла «руські – такий самий народ, як і інші» і водночас зростання прихильників великодержавності [6].

Етнокультурна доктрина розбудови української держави має відповідати європейським демократичним цінностям та задекларованому просуванню в Європу. Однією з базових цінностей європейської спільноти є якраз боротьба з націоналістичними та расовими теоріями і суспільними практиками, що розколюють народи на «своїх» і «чужих», расово і етнічно чистих і нечистих. При цьому, зауважимо, основою побудови сучасної європейської держави є аж ніяк не етнокультурний феномен, а громадянський, соціально-політичний.

Майже всі світові держави є поліетнічними, тому слід розділяти етнос і націю, їх політичний зміст. Політична нація, як зазначав Г. Сеттон-Уотсон, – це спільнота, яка на додаток до культурних ланцюгів має також правову державну структуру [7, с.84]. Саме таке розуміння нації як політичної спільноти громадян країни, незалежно від етнічного та соціального походження, мовно-культурних та інших особливостей, є найбільш поширеним у демократично розвинених країнах Заходу. І такий принцип дозволяє зберігати єдність у розмаїтті.

Ідея нації оформлюється у середовищі певного народу як засіб досягнення державності, державного суверенітету й реалізується з отриманням останнього. Нація і держава утворюють симбіоз; якщо ідея нації є необхідною основою для утворення держави, то в державі втілюється колективна національна воля. Не серед націй народжуються національні рухи, навпаки, на ґрунті національних рухів народів, які досягли певного рівня розвитку, визначається ідея нації.

У всьому цивілізованому світі під правом націй на самовизначення розуміють відповідне право громадянських, а не етнічних спільнот. Так, зокрема, утворилась більшість сучасних держав. Наприклад, Франція

ніколи не була етнічно однорідною: до складу її народів до сих пір входять бретонці, нормандці, провансальці, ельзасці, корсиканці та ін. Щоправда, це субетноси, тобто частина корінного етносу, яка має свої економіко-культурні особливості. І це тільки «французи», не говорячи про громадян Франції, які мають слов'янське походження, а також про вихідців із Африки та арабського світу [8, с.9]. Така особливість народу Франції знайшла своє відбиття і в романі О. Дюма «Три мушкетери», де головні герої були вихідцями з різних регіонів і представниками різних народів, але французами. Отже, міцна державність у поліетнічній країні не може спиратися лише на один, навіть найбільший за кількістю, етнос. Отто фон Бісмарк зумів створити єдину Німеччину не тому, що будував її за подобою Бранденбургу (де він народився), а тому що не заважав баварцям бути баварцями та спілкуватися на своєму діалекті, а мешканцям Мекленбургу – бути мекленбурцями й користуватися своїм діалектом. Щоправда, він бачив і слабкі сторони Німецької імперії, які виникли на місці розділених князівств, що заважало економічному розвитку. Він говорив: «Може статися, Німеччині судилося Богом ще раз занепасти, а потім знову піднятися на вершину слави на новій республіканській основі, та нас це вже не стосується» [9, с.47]. Цей прогноз справдився. Єдина Німеччина, створена Бісмарком і Мольтке залізом і кров'ю, просякнута духом мілітаризму, розв'язала і прогала дві світові війни. Знадобилося двадцять років, аби вона відтворилася як міцна німецька держава, що базується тепер на принципах федерації.

Більшість країн є поліетнічними. Тому згідно з основоположним принципом державного устрою абсолютної більшості країн світу після Другої світової війни, нація – це державний етнос. Нація поза державою існувати не може. При цьому слід пам'ятати, що громадянське суспільство є серцевиною демократичного устрою держави, оскільки саме воно сприяє формуванню такої влади, яка цементує політичну націю. Адже громадянська, національна ідентичність є значно сильнішим системоутворювальним чинником національної самосвідомості народу, ніж етнічна ідентичність. Саме ця ідентичність здатна виробити спільні політичні принципи й ідеї. Нація як інтегральна структура живе до тих пір, поки живі етноси, які складають її, але вмирає, якщо відбувається її зворотна дезінтеграція на етноси, які не здатні самотужки побудувати свою

державу. Для етнічних українців є небезпечними твердження про те, що ідея української незалежності не була вистраждана всією країною, а саме Галичина була двигуном цієї ідеї. Таке протиставлення може заклати розкол, який негативно позначиться на подальшому політичному процесі в Україні. Цим можуть скористатися вороги української незалежності.

Україна – не лише одна з найбільших країн Європи за територією, але й є складною за етнічним складом. Так, на сьогодні населення України становить 42 млн. 670 тис. чол. [10, с.1]. Утім останній офіційний перепис населення проводився в Україні в 2001 р. За даними Держстату України, з того часу її населення зменшилося на 9 млн. чоловік. При цьому природні втрати, виїзд за кордон на заробітки, втрату Криму та інші становлять приблизно 3 млн. чоловік [11].

Причини різкого зменшення населення України криються не лише у вищеназаних причинах, а й у помилках, яких припустилося керівництво у перші роки незалежності. Більшість політиків молоді незалежної держави керувались тим, що етнічні українці чисельно переважали над іншими етнічними групами. І це, на їхню думку, було достатньою підставою унітарної форми держави. Така форма характеризується високим ступенем централізації політичної влади, до чого звикли керівники ще за часів СРСР (де федеративна політична форма було своєрідним сурогатом імперії). Природа федералізму ставала тоді предметом обговорення дуже рідко і не передбачала його інструментальне застосування. Нову політичну еліту, особливо президентів самостійної України, приваблювало те, що в унітарній державі єдина конституція, дія якої поширюється на всю територію держави, централізована судова система, єдина система вищих органів державної влади (так звана «вертикаль»), єдине громадянство та єдина система права. Територія унітарної держави складається з політично несамостійних адміністративно-територіальних одиниць. Це посилює владу президента і дозволяє формувати суперпрезидентські режими, чим і скористалися всі президенти пострадянських країн (за винятком країн Балтії). Але і в унітарних державах, як свідчить досвід Великобританії, Франції, необхідно враховувати інтереси різних регіонів і народів, що мешкають у них. Мультикультурність народу України може бути як фактором розвитку країни, так і фактором гео економічного ризику й перманентної загрози розколу, що

й виявилось у подіях на Донбасі та Криму. Крім того, Україні, при оцінці загальної ситуації, варто враховувати глобалізаційні процеси у світі, що впливають на зміну характеру та типу взаємодії національних держав з міжнародними та наддержавними регіональними структурами.

На території України проживають понад 130 національностей. Окрім титульного етносу – українців, наявні ще 16 найбільш численних етнічних груп, чий ядра знаходяться поза межами країни, а також значна частка малих етнічних груп, що входили до складу СРСР. За даними всеукраїнського перепису 2001 р., в Україні проживало 37,5 млн. українців (77,8 % від загальної кількості населення). Тобто українці становили абсолютну більшість у 13 із 27 регіонів країни і переважають більшість (70-90 %) у 7 регіонах. Частка українців була меншою (до 60 %) лише в Одеській та Донецькій областях. І тільки у Автономній Республіці Крим частка українців становила лише 24,3 %. Моноетнічною областю України можна назвати Тернопільську.

Найбільшою спільнотою серед етнічних меншин в Україні є росіяни – 17,3 % від загальної кількості населення України. Найбільше росіян проживало у Криму (58,3 %). До 40 % загальної кількості населення регіонів росіяни становили в Луганській і Донецькій областях. Близько 5 % населення України представлено західними (поляки, чехи, словаки) та південними (болгари) слов'янами, романомовними (молдавани та румуни), фіно-угорцями (угорці та естонці), тюркомовними (татари, кримські татари, азербайджанці та гагаузи) народами. До окремих етнічних спільнот належать євреї, вірмени, греки. І хоча загальна кількість кожної з цих етнічних спільнот в Україні досягає 1 % загальної кількості населення країни, по регіонах ці показники виглядають інакше. Так, 12 % населення АРК становили караїми, 1,6 % населення Донецької області – греки.

У Закарпатській області в структурі населення 12,1 % становлять угорці, 1,1 % – цигани, 2,6 % – румуни (в Чернівецькій області їх 12,5 %) [12]. Крім цього, на території України проживають субетноси українського народу – лемки, гуцули та інші, які мають свої культурні особливості. Ці регіони довгий час знаходились під владою австро-угорських монархів, які мали титули: «король угорський і богемський», «король галицький», «герцог буковинський» і т.д. Потім ці землі увійшли до складу Польщі,

Угорщини, Румунії, Словаччини, а інші землі – до складу Російської імперії, а потім до СРСР. Цілком логічно, що саме ці історичні й регіональні особливості Бессарабії, Буковини, Закарпаття, Галичини, Слобожанщини, Придніпров'я, Донбасу необхідно було враховувати при формуванні державної національної політики України. Проте, як відомо, у процесі державотворення, поряд із позитивними моментами, політичне керівництво припустилося деяких помилок.

Перша – це надання особливого статусу Криму у межах унітарної держави. В Автономній Республіці Крим не було вчасно визнано особливий статус татарського населення у якості корінного етносу, не було введено на державному рівні тримовність (українська, кримськотатарська, російська). Втім, слід визнати, що «особливий статус», «особливий режим» ніде і ніколи не сприяли збереженню цілісності.

У дискусіях щодо необхідності/заперечення надання особливого статусу Донбасу відчуваються не до кінця осмислені теоретиками та аналітиками наслідки цього акту для держави. Найбільш небезпечним із них є прояв «принципу доміно», коли після надання особливого статусу одному регіону інші, не менш проблемні у соціально-економічному сенсі, теж вимагатимуть цього. І це вже не буде схоже на розпочатий процес соціально-економічної децентралізації та справжнього самоврядування, а, як свідчить досвід більшості країн, саме останнє дозволяє найкраще враховувати місцеві, в тому числі й етнічні запити у різних регіонах. З цим успішно справляються й англо-американська, й континентальна (романо-німецька) системи місцевого самоврядування. Успіх їхньої роботи зумовлений тим, що інститути самоврядування зазвичай так чи інакше включаються у структуру громадянського суспільства. Головною ознакою громадянського суспільства є самоуправління як сукупність усіх формальних і неформальних організацій і правил, що поєднують інтереси окремого індивіда з інтересами соціальних груп і спільнот, держави і бізнесу. Усе це загалом змушує людину виявляти соціальну активність.

Обравши стратегічний курс держави на євроінтеграцію, а, отже, й європейські цінності, політичні та соціальні традиції, Україна не може не використовувати й європейський досвід місцевого самоврядування. Слід визнати, що попри наявність в Україні прийнятих у різні періоди законів про місцеве самоврядування, реальне представництво й

гарантії реалізації інтересів населення ще далекі від заявленої у них мети (порівняно з реалізацією прав і інтересів громадян в розвинутих країнах Європи). Зокрема, в Україні менші ніж у країнах Євросоюзу можливості та рівень суспільного контролю з боку населення за діяльністю органів місцевого самоврядування. Спроби зробити місцеве самоврядування реальним і дієвим суб'єктом інтересів громадянського суспільства поки що не дали бажаного результату, хоча процес змін у цьому напрямку йде.

За час незалежності України народ так і не став дійсним суб'єктом демократії, а також вирішальною силою, здатною висувати зі своїх лав демократичну політичну еліту, підконтрольну громадянському суспільству. Цим певною мірою пояснюється низький рівень довіри до всіх владних структур. За результатами опитування, оприлюдненого групою «Рейтинг», 79 % респондентів незадоволені діяльністю Кабміну, 87 % – роботою Верховної Ради і 74 % – діяльністю президента П. Порошенка. При цьому схвалення або певну підтримку роботі органів влади виявив лише кожний п'ятий, Президенту – 20 %, Кабміну – 13 %, Верховній Раді – 8 % [13, с.3].

У контексті врахування місцевих інтересів населення в житті держави доцільно вивчати й мовне питання. Міжнародні відносини – це шлях, яким ідуть народи назустріч один одному, а не поле боротьби. У багатоетнічній країні, якою є Україна, мовне питання завжди було козирною картою політиків у боротьбі за електорат. І нею активно користувалися. На думку аналітиків, посилення українізації несе в собі небезпеку розколу у суспільстві у разі дискримінації інших мов, поширених у певних регіонах країни. Знання й використання громадянами державної мови є суспільною необхідністю, але дискримінація інших мов, поширених в окремих частинах країни, не припустима. Вирішення мовного питання треба здійснювати повільно, не спричиняючи конфлікт з приводу нього, цінуючи кожен етнічний спільнотний як соціальний ресурс поступального розвитку суспільства і держави. У пострадянських прибалтійських республіках було здійснене впровадження спеціального освітнього цензу на знання державної мови. Внаслідок цього фактично було скасовано принцип загального виборчого права, а населення країн поділилося на мешканців і громадян Латвії, мешканців і громадян Литви, мешканців і громадян Естонії.

Багатомовність не є перепорою для стабільності й розвитку країни, навпаки, робить країну міцнішою, більш здатною до інтеграції у загальноєвропейський та й світовий культурний простір. І.В. Гете, виступаючи проти спроб короля Пруссії заборонити французьку мову як мову Великої Французької революції, зауважував, що одномовність – це ознака обмеженості та безкультур'я [14, с.22].

Сьогодні соціологічна й політична науки відзначають значні глобалізаційні впливи на політичне і соціальне життя у різних країнах. Діяльність різноманітних громадських і демократичних інститутів та фондів, активізація локальних і регіональних світових спільнот, діаспори, певний тиск структур Євросоюзу, зовнішня фінансова допомога, політичні консультації тощо даються взнаки. Українська держава і суспільство, переживаючи випробування, набувають досвіду державотворення і розбудови громадянського суспільства у ціннісно-цивілізаційному вимірі, шукають компромісу у реалізації соціальних і політичних потреб та інтересів. Державні інститути мають створити базис для соціальної довіри, паралельно звужуючи базу для прояву непотизму, фаворитизму, корупції, деструктивного впливу. Щоб місцеве самоврядування було ефективним, необхідним є врівноважувальний вплив вертикальних структур влади та горизонтальних структур громадянського суспільства в регіоні, рівноправна й справедлива конвертація владних ресурсів і «соціального капіталу» через механізми публічної політики.

Утвердження справжнього місцевого самоврядування передбачає більшу свободу і водночас відповідальність як з боку представників місцевої влади, так і з боку населення. Поки що місцеві органи влади значно залежні від трансферів центральної влади, але активізація інститутів громадянського суспільства може створити для регіональної влади додаткову опору в межах регіональної спільноти, забезпечити їй певну автономію стосовно центральної влади (це особливо важливо в унітарній державі), дозволить мобілізувати необхідні для реалізації різного роду соціально-економічних проектів ресурси. На місцевому рівні у разі зменшення впливу з боку центральної влади зменшуються й масштаби бюрократичного відчуження.

Тільки нова, всебічно продумана внутрішня політика держави, яка б враховувала поліетнічність і полікультурність українсь-

кого суспільства, може стати дійсним фактором формування й консолідації громадянського суспільства. Адже сенс сучасної держави полягає не у викачуванні грошей з громадян для свого функціонування, а у забезпеченні благополуччя громадян. При цьому держава розглядається як форма самоорганізації громадянського суспільства, його безпеки, економічного й духовного розвитку. Держава існує для людей, а не люди – для держави.

У цьому процесі залучення активних сил громадянського суспільства до взаємодії населення й влади, контролю над її діями та дотриманням представниками усіх гілок влади своїх функціональних обов'язків здійснюватиметься процес формування демократичної політичної еліти з представників різних сегментів громадянського суспільства, а, отже, й зменшуватиметься рівень недовіри з боку населення до влади.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Даль Р. Введение в теорию демократии / Р. Даль. – М.: Мысль, 1991. – 282 с.
2. Шумпетер Й.А. Капитализм, социализм и демократия / Й.А. Шумпетер. – М.: Аспект-Пресс, 1995. – 486 с.
3. Шкаратан О.И. От этатризма к становлению гражданского общества / О.И. Шкаратан, Е.Н. Гуренко // Рабочий класс и современный мир. – 1990. – № 3. – С.153-158.
4. Восленский М.С. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза / М.С. Восленский. – М.: Советская Россия совм. с М.П. «Октябрь», 1991. – 624 с.
5. Полохало В. Негражданское общество как политический феномен Украины. Отражение социального характера «среднего» украинца в избирательном процессе / В. Полохало // Политические исследования. – 1999. – № 6. – С. 25-33.
6. Время. – Х., 2016. – 17 ноября. – С.6.
7. Картунов О. Західні теорії нації. Плюралізм думок, дефіцит понять / О. Картунов // Віче. – 1995. – № 6. – С.80-93.
8. Рубинский Ю.И. Французы у себя дома / Ю.И. Рубинский. – М.: Молодая гвардия, 1989. – 285 с.
9. Дубнянский М. Отто Бисмарк: железом и кровью / М. Дубнянский // Личности. – 2009. – № 3. – С.33-44.
10. Зеленина Е. Национальный вызов на ближайшие десятилетия / Е. Зеленина // Время. – Х., 2016. – 11 августа. – С.1-2.
11. Грозит ли украинцам вымирание? // Время. – Х., 2016. – 13 сентября. – С.5.
12. Всеукр. перепис населения 2001 / Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/>
13. Вести. – 2016. – 2 ноября. – С.3.
14. Винниченко Т. Иоган Вольфганг Гёте: Человек / Т. Винниченко // Личности. – 2013. – № 4. – С.4-27.